

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad N°. 124.)

Zondag 4 Maart 1900. N°. 1158.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Blijden van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van het blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE. Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Donnerdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor het Buitenland per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertentie: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer 20 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vereen. 12 Ct. p. regel.

Van de gemeene Gratie.

LAATSTE REEKS.

XVII.

KERK EN STAAT.

V.

En hij is vóór alle dingen, en alle dingen bestaan te zamen door hem. Colossensen 1: 17.

Is in het voorafgaande eenigszins duidelijk uiteengezet, welk diepgaand verschil zich tusschen Staat en Kerk voordoet, toch mag men het zich niet voorstellen, als bewogen beide zich langs evenwijdige, en dus elkaar nooit rakende of snijdende, lijnen. Twee personen of dingen, die zich langs zuiver evenwijdige lijnen voortspoeden, kunnen nooit in onderling contact komen. Ze hebben niets met elkander gemeen. En zoo nu is het met Staat en Kerk niet. Integendeel, Kerk en Staat komen op velerlei wijze met elkander in contact, en dit contact is niet toevallig, maar noodzakelijk, en in beide oorsprong gegeven. Voor een deel toonden we dit reeds aan, toen we in het licht stelden, dat noch de Staat noch de Kerk uit de Schepping opkomt, maar dat ze er zijn om der zonde wil. Iets wat men ook zoo kan uitdrukken, dat, ware de val niet voorgekomen, er geen Staat zou zijn gevormd noch ooit een Kerk geïnstitueerd. De vorming van Staten is het gevolg van de splitsing der ééne menscheit in vele groepen. Buiten zonde zou het menscheit geslacht niet aldus gepluisd zijn geweest en zouden er alzo geen Staten gevormd zijn geworden. In de patriarchale lijn hadde dan het organisch verband zuiver doorgevoerd. En evenmin zou er ooit een Kerk geïnstitueerd zijn geworden, want de roepstem van alle Kerken blijft: „o, Alle gij dorstigen, komt tot de wateren,“ en buiten zonde zou niemand ooit dorst hebben gekend. Reeds in zooverre kan en moet men dus zeggen, dat Staat en Kerk beide niet uit de natuur, maar uit de genade zijn. Uit die genade die aan alle menschen gemeen is, de Staat, en uit die andere genade die aan de verlostten particulier is, de Kerk. Beide alzo voortvloeiend niet in Scheppingsordinantie, maar in genade-beschikking, en beide doelend op bestrijding der zonde.

Maar hiernede is niet genoeg gezegd: er moet aan worden toegevoegd, dat beide, hoe ook verschillend, toch eenzelfde uitgangspunt voor haar levenslijn bezitten in den Zone Gods. Immers niet alleen het Verlossingswerk der particuliere genade (het speciale terrein der Kerk), maar ook het natuurlijke leven, dat met gemeene Gratie begiftigd is, vindt den oorsprong van zijn vormelijk bestaan in den Tweeden Persoon der heilige Drieëenheid. We zeggen: van zijn *vormelijk* bestaan, omdat in den diepsten grond alle leven uit den Vader is en door den Zoon. Maar dit „door den Zoon“ moet dan toch in zoo ernstigen zin worden opgevat, dat de Heilige Schrift ons uitdrukkelijk leert, dat alle dingen, zienlijke en onzienlijke, door den Zoon geschapen zijn, en dat ze alle niet alleen door Hem ontstaan zijn, maar ook samen bestaan door Hem. Slechts zij men hierbij op zijn hoede tegen een vergissing, die zoo

licht begaan wordt. De Zone Gods is ons de Christus, maar toch drukt beide niet hetzelfde uit. De Zone Gods is de uitdrukking voor de volstreekte, eeuwige bestaanswijze van den Tweeden Persoon, — Christus is de naam van den Messias, de Redder van zondaren. Altoos natuurlijk dezelfde persoon, maar beide malen uitgedrukt van een geheel ander gezichtspunt. De Zone Gods is het Woord, de Christus is dat Woord vleesch geworden. Als Christus is Hij de Verlossingsmiddel, als Zone Gods is Hij de Scheppingsmiddel. Hij is der uitverkorenen Hoofd in tweeërlei zin: ten eerste voor wat aangaat hun schepping als „Zone Gods“, ten tweede, voor wat aangaat hun verlossing, als „de Christus“. Van de engelen daarentegen is Hij niet de Verlossingsmiddel, maar alleen het oorspronkelijk Hoofd krachtens hun schepping door Hem. Scheppingsmiddel is de Zone Gods van alle menschen, verlorenen en verkorenen; Verlossingsmiddel is de Christus alleen van de verkorenen. En al gaat nu de Heilige Schrift er ons in voor, om den naam van „Zone Gods“ en van den „Christus“ door elkaar te gebruiken, toch mag, bij nadere onderscheiding, nooit uit het oog worden verloren, dat het „Hoofd van engelen en menschen“, de Zone Gods is krachtens zijn eeuwige bestaan, en dat Hij daarentegen tot Christus of Messias door den Vader *verordeneerd* en *geafeld* is. Christus drukt dus altoos een *hoedanigheid*, een *ambt* uit, Zone Gods daarentegen doelt op zijn eeuwige, onveranderlijk in Hem klevende bestaanswijze.

Passen we dit nu op Staat en Kerk toe, dan is het duidelijk, dat de Zone Gods het Hoofd der Gemeente, en dus ook der geïnstitueerde kerken is, in zijn ambtelijke hoedanigheid van Messias, d. i. als Profeet, Priester en Koning, dus als *de Christus*; terwijl omgekeerd deze Christus in het leven der Staten heerscht, niet als Verlossingsmiddel, maar als Scheppingsmiddel, en alzo als de Zone Gods. De heilige apostel noemt de Overheid dan ook niet „de Dienaresse van Christus“, maar „de Dienaresse Gods“. Ook wij zeggen niet, dat de Overheid regereet bij „de gratie van Christus“, maar bij „de gratie Gods“. Maar hoe sterk ook aan dit onderscheid is vast te houden, dit neemt niet weg, dat toch altoos te belijden is, dat ook het natuurlijke leven, dat ook de volken, en dat dus ook de Staat en de Overheid in oorspronkelijk verband staan met dienzelven Zone Gods, die voor ons de Christus of de Messias is geworden; en juist dit wordt al te dikwijls uit het oog verloren. En dit is daarom te minder geoorloofd, omdat toch ook Staat en Overheid uit de genade zijn, zij het al enkel uit de gemeene gratie. Immers ook de gemeene gratie is en blijft genade; een genade die wel allereerst ten doel heeft, om het werk der schepping, ter eere Gods, tegenover Satan te handhaven, maar die toch ook strekt, om het opkomen en bestaan der geïnstitueerde Kerken mogelijk te maken. De particuliere genade onderstelt de gemeene gratie. De Kerk onderstelt een geordend Staatsleven. Hoe zou ze anders een plaats vinden voor het hol van haar voet?

Hiernede komt dan ook overeen, dat het „Hoofd der Gemeente“ zegt, dat alle dingen Hem van den Vader zijn overgegeven, en dat we belijden, dat onze Middelaar, „aan de rechterhand des Vaders verhoogd zijnde“,

macht heeft over alle dingen. Dit zou ondenkbaar zijn, indien Hij niet tevens als de Tweede Persoon der Scheppingsmiddelbaar ware. Dan toch zou men tot de ondenkbare voorstelling komen, alsof de Vader, toen Hij alle dingen aan den Zoon heeft overgegeven, zij het met eerbied gezegd, voor al dien tijd zich teruggetrokken had, tijdelijk als God geabdiceerd had, en in een staat van werkloosheid ware overgegaan. En daar niemand onzer dit ook maar even veronderstellen zal, en alle gebed tot den Vader blijft opklommen, en we God voor alles dank zeggen, spreekt het wel van zelf, dat het „Koningchap van den Christus“ nooit in dien ongerijmden zin mag worden verstaan. Wat de Heilige Schrift ons dienaangaande leert is dit: 1°. dat Vader, Zoon en Heilige Geest de wereld hebben geschapen en nog onderhouden, en wel zoo, dat alle dingen uit den Vader en door den Zoon zijn; 2°. dat de Zoon zich vrijwillig vernederd heeft, ja zich heeft vernietigd, de gestaltenisse eens dienstknechts aannemende, en alzo zich als den Christus, d. i. als den Verlosser heeft openbaard; 3°. dat de Christus, als de kroon op zijn lijden en sterven, verhoogd is geworden boven allen naam die genoemd wordt, zoodat de macht van den Tweeden Persoon alnu de macht van den Christus is geworden, maar natuurlijk altoos naar den vasten stempel, dat alle dingen uit den Vader blijven, en slechts zijn *door* den Zoon; en 4°. dat de hieruit geboren tusschenstand in den jongsten dag een einde neemt, en dat God, d. i. Vader, Zoon en Heilige Geest (en niet de Vader alleen) dan zijn *al* en *in allen*.

Beide Staat en Kerk zijn alzo *uit* den Vader, maar ook zijn beide *door* den Zoon, en die Zone Gods is onze Heiland. Men moet dus zeggen, dat Staat en Kerk, hoe scherp ook te onderscheiden, beide hun metafysischen oorsprong hebben in den Zoon; dat beide uitvloeisel van genade zijn; en voorts wel uiteengaan, maar om toch ten slotte weer saam te vloeien in het ééne groote einddoel, de glorie van Vader, Zoon en Heiligen Geest. Reeds hieruit blijkt, dat de theorie van de scheiding tusschen Kerk en Staat, alsof beide niets met elkander uitstaande hadden, ten eenenmale onhoudbaar is en nooit door ons kan worden toegegeven. Toen dan ook Groen van Prinsterer, en na hem zijn geestesverwanten, er op aandrongen, dat de „dusgenaamde“ scheiding tot een *werkelijke* mocht worden doorgevoerd, hebben ze daarom nooit een *werkelijke* scheiding bedoeld. Ze stelden alleen den eisch, dat de mannen des ongelooft, door hun stelsel van scheiding, niet aan den éénen kant, de kerken vernederen zouden door ze te verlagen tot particuliere genootschappen, en toch anderszijds aan diezelfde Kerken de vrijheden te onthouden, die elk particulier genootschap heeft. Er school in dezen aandrang dus in het minst geen toegeven aan het valsche beginsel, maar er sprak alleen de eisch uit, dat zij, die dit valsche beginsel toepasten, dan ook niet wilkeurig halverwege in de toepassing van hun stelsel zouden blijven staan. Doch hierover later nader. Voorshands is het ons genoeg, zoo maar *beide* nu als vaststaande mag worden aangenomen. Eenzijdigheid, Staat en Kerk in uitgangspunt, sfeer, middel, karakter, roeping en einddoel hemelsbreed verschillen, en te dien opzichte nimmer verward mogen worden; maar ook an-

derszijds, dat ter oorzaak van dit verschil de oorspronkelijke eenheid niet mag worden uit het oog verloren, die zij saam in den Zone Gods, die ons ten Christus geworden is, bezitten.

Keeren we thans van deze hoogten der Godgeleerde bespiegeling naar de praktische werkelijkheid terug, en vestigen we de aandacht op het onderscheid tusschen tweeërlei Staten. Er zijn Staten, waarin de geïnstitueerde Kerk nog niet optrad, en er zijn er waarin de geïnstitueerde Kerk sinds langer of korter gevestigd is. Welk verschil nu brengt dat voor de Overheid te weeg? Zeker niet dit, dat alleen de „Staat met een Kerk“ *wezenlijk Staat* zou zijn, en dat in een „Staat zonder Kerk“ geen *wezenlijke* Overheid zou bestaan. De Kerk behoort niet tot het wezen van den Staat. Het wezen van den Staat is ook daar aanwezig, waar nog de naam van den Christus niet genoemd werd of wordt. Niemand, ter zake kundig, zal beweren, dat Nebucadnezar, of Alexander de Groote, of Keizer Augustus geen Overheid in den vollen zin des woords waren, noch ook dat op dit oogenblik de Keizer van China, de Mikado van Japan, de Emir van Afghanistan, de Shah van Perzie geen Overheden zijn, al weet ieder dat hun staatswezen nog met geen Kerk rekt. Wie zou willen beweren, dat alleen de dusgenaamde „Christelijke Staat“ een *wezenlijke Staat*, en alleen de „Christelijke Overheid“ een *ware Overheid* is, laat de geschiedenis der Staten pas in de 3e of 4e eeuw onzer jaartelling beginnen, kent geen historie, en mist elk recht van meespreken. Neem slechts een Vorst als Cyrus, en immers dan zegt de Schrift zelve, dat God Kores als Koning van Perzie in al zijn macht erkend en ingezet heeft. Aan zoo dwaze voorstelling spelen we dan ook geen woord meer. Er zijn Staten lang vóór den Christus geweest, en er bestaan nu nog tal van Staten, die met den Christus of zijn Kerk geen *wezenlijke* aanraking hebben. De Staat en de overheid, als opgekomen uit de gemeene Gratie, zijn van de particuliere Genade niet afhankelijk. Ze bestaan zonder en buiten haar, en bezitten toch ook zoo alle *wezenlijke* kenmerken van Staat en overheid. De Kerk is derhalve iets *dat bij den Staat bijkomt*. De Kerk komt niet op uit den Staat. Zij wordt van buitenaf in den Staat ingedragen. De Kerk is een apart iets, iets met een eigen wezen, dat als zoodanig van het wezen van den Staat onafhankelijk is. De Kerk komt in letterlijken zin uit den hemel, uit de ongeziene wereld in de zichtbare wereld van het Staten-leven in. De Kerk komt door de wedergeboorte in het *zijn*, door de Openbaring van het Woord in het *bestaan*, en beide, zoowel de wedergeboorte als dat Woord, zijn niet van *beneden*, maar van *boven*; en het moet daarom zonder aarzeling uitgesproken, dat de Kerk *uit den hemel* nederdaalt en zich vestigt op het terrein van den Staat. Het is wel zoo, dat feitelijk de Kerk geplant wordt door menschen die bekeerd zijn, maar wat in deze personen de Kerk aanbrengt is de genade, die ze in het hart ontvingen, en het Woord dat aan hen, of aan hun voorgangers, uit den hemel gegeven was. Het is dus niet te sterk uitgedrukt, zoo we zeggen, dat de Staat, door de gemeene Gratie, uit het natuurlijke scheppingsleven opkomt, maar dat de Kerk uit het bovennatuurlijke leven des hemels neder-

daalt, en in dit staatsleven wordt ingedragen, om op het terrein van den Staat haar plaats op te eischen.

De eertijds bij velen geliefde voorstelling, alsof de burgerlijke en de kerkelijke gemeente feitelijk ééne gemeente was, in dien zin dat deze ééne gemeente zich voor haar *uitwendige* behoefte staatsrechtelijk, en voor haar *geestelijke* behoeften kerkrechtelijk organiseerde, moet daarom met beslistheid worden verworpen. Ook wat in sommige Gereformeerde Dogmatieken daaromtrent voorkomt, kan den toets geen oogenblik doorstaan. Toen de Boeren uit de Kaapkolonie togen, en nieuwe Staten stichtten in Natal, in Oranje-Vrijstaat, in Transvaal, in Gosen, in Humpata, in Stellaland en in Vrijheid, waren het ongetwijfeld allen mannen van Christelijke belijdenis die hiertoe overgingen, maar niettemin hebben ze zeer goed ingezien, dat het staatsleven iets geheel anders dan de Kerk was, en hebben ze den Staat gesticht op eigen fundament, en geheel zelfstandig. Dat dit zoo zijn moest, blijkt ook hieruit, dat het behooren van alle burgers tot de Christelijke religie een *heveling* iets is, en niet iets *noodzakelijks*. Er zijn Staten denkbaar, waarin geen enkel burger Christen is. Er zijn andere Staten, waarin een klein deel wel, en ander deel niet tot de Christelijke religie behoort. En eindelijk zijn er ook Staten, waarin nominaal zoo goed als alle burgers den Christelijken godsdienst belijden. Dit echter hangt niet van den Staat af, maar wordt beheerscht door geheel andere gegevens, die met den Staat als zoodanig niets uitstaande hebben. Van den anderen kant strekt de Staat zich nooit verder uit dan tot zijn grenzen. Over die grenzen getogen, vindt ge een anderen Staat, die van de eerste geheel onafhankelijk is, en waarin geheel andere wetten gelden. De Kerk daarentegen is in haar institutaire optreden aan de grenzen der Staten niet gebonden, maar schuift er over heen, en doelt niet op de burgers van één enkel rijk, maar op geheel ons menscheit geslacht over heel de wereld. In den Staat zijn alle burgers onderdanen, en niemand hunner kan zich aan dat onderdaanschap onttrekken, tenzij hij het land verlaat; tot de Kerk daarentegen behoort niemand, tenzij hij er toe wil blijven behooren, of er zich bij wil aansluiten. Ook beider terrein verschilt alzo geheel.

Toch kan men van den anderen kant niet zeggen, dat de Kerk in den Staat als de oliedrop is, die op de wateren van het Staatsleven drijft. Olie en water vermengen zich niet. Ze missen elke gemeenschap; en of ge de oliedrop al in het water onderdompelt, of met water overgiet, toch blijft ten einde toe elke gemeenschap, elke vermenging tusschen beide ontbreken. De olie raakt het water aan, maar dringt er niet in. En zoo nu is het met de Kerk, waar ze op het terrein van den Staat optreedt, niet. De leden der Kerk zijn tevens burgers van den Staat. Niet alle burgers van den Staat zijn leden van de Kerk, maar wel omgekeerd, kan niemand lid van een Kerk zijn, zonder tevens of vooraf tot de burgers van den Staat te behooren. Het kerkelijk leven van de leden der Kerk oefent heerschappij uit over hun hart, en uit datzelfde hart komt de aandrift voor burgerdeugd in het Staatsleven en voor de plichtsbetrachting jegens onze medeburgers en

De Kerk van Christus en de armen of ongelukkigen.

VIII.

De heiden, wiens hart gehecht was aan deze aarde en die geen hoop koesterde voor het leven hierna, was bang voor ziekte en vermeerde de kranken. Ternaauwrood droeg hij zorg voor zijne familieleden. Bij epidemien liet men hen zonder enige gewetensroeping in den steek, daar men bezorgd was voor eigen leven. De arme kranken werden zowel door particulieren als door de maatschappij verlaten, de krankheid maakte hen geheel ongeschikt den staat langer diensten te bewijzen; ze maakte hen nog nutteloozer dan vóór dien tijd, zij was als het ware de snaad, aan de onere hunner armoede gevoegd. In de Christelijke maatschappij vond men niets dergelijks: de ziekte werd er niet beschouwd als een ongeluk op zich zelve, men beschouwde haar als een beproeving voor dengene, dien zij trof, en als een waarschuwing voor zijne broeders om hun liefde en mededogen te verduubbelen. Jezus Christus had immers onder de gezegenden Zijns vaders, die het Koninkrijk der hemelen zouden beerven, genoemd degenen, die Hem zouden bezoeken als Hij krank was in een van de minste zijner broeders; de kerk legde dezen plicht niet alleen op aan de bisschoppen en presbyters, maar evenzeer aan al de Christenen, zoo mannen als vrouwen. Deze plicht werd voorgesteld als te grooter te zijn wanneer het betrof, hen die verhindert waren om te werken, de arme zieken,

daar dezen minder dan vóór dien tijd in staat waren om voor hun onderhoud te zorgen. Behalve de geneesmiddelen en het voedsel voor het lichaam stak men hun een hart onder den riem of vermaande hen tot berusting. Men sprak van de liefde Gods, die niet wil dat een ziel verloren ga, van de onderwerping aan Zijnen wil, die even wijs als liefderijk was, van het geluk, door den dood verlost te worden van de ellendigheden der aarde, van de hoop eens beteren levens, waar men hen weerwint, die men hier beneden heeft liefgehad.

Daar was een soort van zieken, voor wie de zorg der Christenen bijzonder krachtig moest zijn. Het waren de melaatschen, wier aantal in het Oosten vooral zoo groot is. Deze ongelukkigen, die uit alle bewoonde plaatsen verdreven werden, zagen zich zelfs door hunne gesinnen verlaten en verplicht zich op bergen en in holen terug te trekken. Uit vrees van medogenloos gesteeind te worden, dachten zij zich nergens vertooven, omdat zij veelver voorwerpen van schrik en haat waren dan van behulpelinge. Basilus vermaande de geloovigen niet kracht, ze niet te verlaten; om Jezus Christus, wiens leden ze ook waren, niet te bedroeven; hij wilde, dat men ze bijzonder zoo liefhebben omdat zij zoo ongelukkig en verlaten waren.

De groote epidemien, die de heidenen verschrikte ontvachten, waren voor de Christenen gelegenheden om hunne barmhartigheid op de proef te stellen. „De Heere“, zeide Cyriacus, „wil zich overtuigen, of de gezonden de kranken dienen, of de leden van eenzelfde gezin elkaar minnen, of de meesters medelijden hebben met hun slaven, of de geneesheeren zich niet onttrekken aan hunne plicht, of het gevaar des doods de hardheid der ongevoeligen en de begeerigheid der gierigaards niet breidelt!“ Daar is waarlijk moed noodig om den afkeer van en de vrees voor de besmetting te overwinnen; maar

de Christelijke liefde laat zich niet afschrikken. „Niemand verontschuldige zich“, roept een schrijver der 3e eeuw uit, „niemand weigere dienst te bewijzen aan de zieken, onder voorwendsel, dat hij niet geleerd heeft ze te verzorgen, of dat hij hun aanblik niet kan verdragen; die zoo spreekt wete, dat hij ook een proef der ziekte kan worden en naar de hulp der broeders verlangen!“ Dezelfde gedachte is treffend ontwikkeld, twee eeuwen later, door Gregorius van Nazianze en Gregorius van Nyssa. „Als de arme“, zeide Commodianus, „bezwijkt aan zijne ziekte door gemis aan hulp, is dit voor de Christenen een der zwaarste aanklachten.“ Deze voorschriften der barmhartigheid werden onderhouden door iederen Christen in het bijzonder en door de Kerken. Vooral in de eerste tijden gingen de geloovigen, vooral de vrouwen, de zieken bezoeken om ze te helpen en met hen te bidden. Wij denken hier aan Fabiola, Placidia, Ephraim. Niets zou gemakkelijker zijn dan de lijst van heidenen en heideninnen der Christelijke twijfeling groter te maken. De zorg voor de zieken behoorde tot het ambt der diakenen en de taak der diakonessen. De eenen boden hun hulp uit de opbrengst der collecten of de offeranden der geloovigen. Toen de pest in 250 te Carthago heerschte, haastten zich de Christenen dier stad te wenschen van hunnen bisschop Cyprianus te volgen. Sommigen gingen de arme kranken zelf verzorgen, anderen brachten giften voor hen. Dezelfde zelfverloochening openbaarde zich tijdens de pest te Alexandrie; presbyters, diakenen, rijke en aanzienlijke gemeentelieden zochten de zieken op of droegen de dooden naar het kerkhof; de plaatsen, die ledig kwamen door den dood van deze zich offerende mannen en vrouwen, die slachtoffers werden van hunne barmhartigheid, werden dadelijk aangevuld door andere broeders, ondanks het bijna zekere gevaar waaraan zij zich bloot stelden.

De zorg der kerk voor den arme, die gebukt ging onder

krankheid of ellende, riep instellingen in het leven, waaraan de heiden zelfs nooit gedacht had. In plaas van de menschen, die niet in staat waren nuttig te zijn voor den staat of haar zelve in den steek te laten, nam de christelijke maatschappij, wetende dat als één lid lijdt het gehele lichaam lijdt, den armen zieke voor hare rekening en stichtte toevluchtsoorden van allerlei soort. In de eerste jaren der 4e eeuw schijnen de eerste dezer inrichtingen te zijn gesticht. Na de 3e helft dier eeuw, werden zij talrijker, zoowel in het oosten als in het westen. Overal zag men schuilplaatsen voor arme zwakken, verrijzen, ziekenhuizen, herbergen voor arme reizigers. Sommige zijn opgericht door particulieren, anderen door bisschoppen met hulp der kerkelijke fondsen of van collecten; anderen verrezen dicht bij kloosters. De rijkste dezer gasthuizen is die van Basilus geweest, opgericht te Caesaria, waar deze beroemde godgeleerde van 370 tot aan zijn dood in 379 de bisschoppelijke waardigheid bekleed heeft. Hij bouwde haar uit de gaven der geloovigen zijner kerk, geschenken, uit begerste om zijn voorbeeld te volgen. Dit gasthuis, dat, volgens zeggen van Gregorius van Nazianze, verrees als een nieuwe stad in Caesaria, vereenigde in zich woningen voor reizigers, zalen voor zieken, die er dokters en waters vonden, werkplaatsen voor armen, welke werken konden. Een deel was bestemd voor melaatschen. De vriend van Basilus, Gregorius van Nazianze, noemt deze inrichting den schat der liefde, waarbinnen de ziekte een school der wijsheid wordt, de ellende verandert in geluk, de barmhartigheid haar schitterendsten triomf viert. Nog in de 5e eeuw heette zij Basilus, naar haar stichter.

DE GAAY FORTMAN.